

МІСЦЕ КРЕДИТНОГО МОНІТОРИНГУ В ПРОЦЕСІ КРЕДИТУВАННЯ

З.М. Карасьова,

Харківська філія Української академії банківської справи

Ефективність і результативність заходів зі стабілізації економіки, які здійснюються в Україні, пошук шляхів забезпечення ефективного розвитку багато в чому визначається надійністю банківської системи та адекватністю її діяльності реальним економічним умовам. Ефективність основного виду діяльності комерційного банку – кредитування, визначається мірою адекватності вихідних теоретичних та практичних положень, на яких базуються кредитні відносини комерційних банків із позичальниками, фактичними відносинами між банками та клієнтами через здійснення позичкових операцій.

Аналіз діяльності системи комерційних банків показує, що стрімке погіршення фінансового стану багатьох банків за останні роки було спричинено збитками у кредитній діяльності. Ці збитки зумовлюються невчасною сплатою відсотків за надані кредити, неповерненням самих боргів, а часто й залученням занадто дорогих кредитних ресурсів та їх нерентабельним розміщенням. Існує досить велика кількість прострочених кредитів, практика багаторазової пролонгації, затримка повернення позик клієнтами банку.

Недостатній розвиток кредитних відносин в Україні створює суттєву перешкоду на шляху використання нагромадженого в світі досвіду досягнення економічного зростання за допомогою саме фінансово-кредитних важелів управління економікою. Це особливо актуалізує необхідність теоретичного та практичного дослідження проблем кредитної діяльності комерційних банків та особливостей структурних відносин із позичальниками.

Розгляд процесу кредитного моніторингу невід’ємно пов’язаний з кредитуванням, є його складовою частиною, завершальним етапом. Тож для розуміння сутності та місця кредитного моніторингу розглянемо, яким чином комерційні банки кредитують своїх клієнтів.

Сучасна банківська система висуває вимоги до банківських працівників: необхідно володіти постійно оновлюваною і достовірною інформацією про позичальників. У зв’язку з цим, виникають передумови для заснування й налагодження роботи кредитних відділів, діяльність яких регламентується відповідними законодавчими актами.

Початковим етапом процесу кредитування є розгляд заявки на одержання кредиту. Для одержання кредиту позичальник подає в банк обґрунтоване клопотання (заявку), в якому вказуються: цільовий напрямок кредиту, його сума, термін користування кредитом, конкретні дати його погашення, стисла характеристика заходу, що кредитується, економічний

ефект від його здійснення. На прохання банку, крім клопотання, позичальник може надавати для розгляду інші матеріали.

Названі документи надходять до відповідного кредитного працівника банку, який після їх розгляду проводить попередню бесіду з майбутнім позичальником. Ця бесіда має велике значення для остаточного рішення питання про надання позички. Вона дозволяє фахівцю банку з'ясувати багато важливих деталей, пов'язаних із запитом на кредит; сформулювати думку про позичальника, оцінити професійну підготовленість керівників підприємства, визначити перспективи його розвитку.

Наступний етап процесу кредитування припускає вивчення кредитоспроможності клієнта й оцінку ризику за позицією, що можливо тільки за умови позитивних результатів попередньої бесіди. Цей етап опирається на існуючі методики оцінки кредитоспроможності як комерційного банку, так і рекомендацій НБУ, викладених у відповідних нормативних актах. Логічним завершенням цього процесу є складання висновку стосовно подальшої співпраці банку з позичальником. Остаточне рішення приймається на засіданні кредитного комітету банку.

Третій етап полягає в підготовці до укладення кредитного договору. Він можливий за умови сприятливого для позичальника закінчення попереднього етапу, тобто вивчення кредитоспроможності й оцінки ризику. На цьому етапі банк визначає такі параметри: вид кредиту, суму, термін, способи видачі й погашення, забезпечення, ціну кредиту тощо.

Після цього кредитний працівник починає переговори про укладання кредитного договору з клієнтом. При цьому клієнту даються пропозиції за умовами майбутньої кредитної угоди – процентної ставки, комісії, забезпечення і т.д. Ці пропозиції можуть істотно відрізнятись від умов, що містяться в кредитній заявці клієнта. Зближення позицій банку і клієнта та досягнення компромісу – кінцева мета переговорів. Після того, як досягнуто згоди за всіма умовами кредитної угоди, здійснюється її підписання.

З метою контролю за погашенням кредиту і відсотків видана позика обліковується на окремому позичковому рахунку після оформлення розпорядження кредитного відділу банку бухгалтерії.

Порядок і конкретні терміни погашення кредиту передбачаються в кредитному договорі.

Для попередження можливих ризиків неповернення кредиту здійснюється кредитний моніторинг. Він включає в себе нагляд за цільовим використанням кредиту, своєчасністю сплати відсотків, схоронністю заставленого майна, змінами у фінансовому стані позичальника.

На кінцевому етапі кредитування при настанні терміну погашення позики позичальник повинний надати банку доручення на списання відповідної суми зі свого рахунку для сплати боргу.

Тож, як бачимо з вищесказаного, кредитний моніторинг посідає важливе місце в загальному процесі кредитування. Він охоплює досить великий обсяг роботи, бо поєднує в собі деякі ланки попередніх етапів кредитування.

Розуміння процесу моніторингу неможливе без детального розгляду основних напрямків, якими слід рухатися, щоб досягти максимального ефекту.

Тож у його складі можна виділити:

- перевірку цільового використання;
- оцінку фінансового стану позичальника;
- контроль за збереженням об'єкта застави;
- своєчасність погашення відсотків та основної суми боргу;
- роботу з проблемною заборгованістю.

Метою перевірки цільового використання позики є підтвердження напрямків руху кредитних коштів з позичкового рахунку. Як правило, при укладанні кредитного договору обумовлюються всі цілі, на які можливе використання коштів. Для відповідного підтвердження можуть використовуватися різні фінансові документи (платіжні доручення, акредитиви, рахунки-фактури, і митні декларації та інше), укладені договори з господарської діяльності, бізнес-плани, техніко-економічні обґрунтування та інше.

Всі ці документи обов'язково додаються до кредитної справи і зберігаються протягом усього періоду дії кредитного договору.

Говорячи про оцінку фінансового стану позичальника, неможливо не звернутись до нормативних актів НБУ. Так у Положенні НБУ "Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків" від 06 липня 2000 року № 279 наводяться необхідні рекомендації щодо оцінки фінансового стану позичальника. Зокрема, зазначені основні економічні показники, які банк повинен враховувати при видачі кредиту:

- обсяг реалізації;
- прибутки та збитки;
- рентабельність;
- ліквідність;
- грошові потоки (рух коштів на рахунках позичальника);
- склад і динаміка дебіторсько-кредиторської заборгованості;
- собівартість продукції.

Також повинні бути враховані фактори суб'єктивного характеру:

- ефективність керування позичальника;
- ринкова позиція позичальника і його залежність від циклічних та структурних змін в економіці та галузі;
- наявність державних замовлень і державна підтримка позичальника;
- погашення кредиторської заборгованості позичальника у минулому;
- професіоналізм керівника.

У нашому випадку, звичайно, видача кредиту не проводиться, але банку потрібно в плановому порядку оцінювати фінансовий стан позичальника на підставі його фінансової звітності. Тож ці рекомендації цілком підходять для цього.

Для комерційних банків рекомендується використовувати такі показники для оцінки фінансового стану позичальника:

- коефіцієнт миттєвої ліквідності ($KЛ1$), що характеризує те, як швидко короткострокові зобов'язання можуть бути погашені високоліквідними активами:

$$KЛ1 = Aв / Зп, \quad (1)$$

де $Aв$ – високоліквідні активи, до яких належать грошові кошти, їх еквіваленти та поточні фінансові інвестиції;

$Зп$ – поточні (короткострокові) зобов'язання, що складаються з короткострокових кредитів і розрахунків з кредиторами. Оптимальне теоретичне значення показника $KЛ1$ – не менше ніж 0,2;

- коефіцієнт поточної ліквідності ($KЛ2$), що характеризує можливість погашення короткострокових зобов'язань у встановлені строки:

$$KЛ2 = Aл / Зп, \quad (2)$$

де $Aл$ – ліквідні активи, що складаються з високоліквідних активів, дебіторської заборгованості, векселів одержаних;

$Зп$ – поточні (короткострокові) зобов'язання, що складаються з короткострокових кредитів і розрахунків з кредиторами. Оптимальне теоретичне значення показника $KЛ2$ – не менше ніж 0,5;

- коефіцієнт загальної ліквідності ($KП$), що характеризує те, наскільки обсяг короткострокових зобов'язань і розрахунків можна погасити за рахунок усіх ліквідних активів:

$$KП = Aо / Зп, \quad (3)$$

де $Aо$ – оборотні активи;

$Зп$ – поточні (короткострокові) зобов'язання, що складаються з короткострокових кредитів і розрахунків з кредиторами. Оптимальне теоретичне значення показника $KП$ – не менше ніж 2,0.

Фінансова стійкість позичальника визначається за такими показниками:

- коефіцієнт маневреності власних коштів ($KМ$), що характеризує ступінь мобільності використання власних коштів:

$$KМ = \frac{Вк - Ан}{Вк}, \quad (4)$$

де $Вк$ – власний капітал підприємства;

$Ан$ – необоротні активи.

Оптимальне теоретичне значення показника $KМ$ – не менше ніж 0,5;

- коефіцієнт незалежності ($KН$), що характеризує ступінь фінансового ризику:

$$KН = Зк / Вк, \quad (5)$$

де $Зк$ – залучені кошти (довгострокові та поточні зобов'язання);

$Вк$ – власний капітал.

Оптимальне теоретичне значення показника KH – не більше ніж 1,0.

Рентабельність позичальника визначається за такими показниками:

- рентабельність активів:

$$P = Пч / A, \quad (6)$$

де $Пч$ – чистий прибуток;
 A – активи;

- рентабельність продажу:

$$P = Пч / Op, \quad (7)$$

де $Пч$ – чистий прибуток;
 Op – обсяг реалізації продукції (без ПДВ).

Аналіз грошових потоків позичальника має здійснюватися з урахуванням співвідношення чистих надходжень на всі рахунки позичальника (у тому числі відкриті в інших банках) до суми основного боргу за кредитною операцією та відсотками за нею з урахуванням строку дії кредитної угоди (для короткострокових кредитів):

$$K = \frac{(H_{cm} \cdot n) + (Z_m \cdot n) + Zi}{C_k},$$

де H_{cm} – середньомісячні надходження на рахунок позичальника протягом трьох останніх місяців (за винятком кредитних коштів);

C_k – сума кредиту та відсотки за ним;

n – кількість місяців дії кредитної угоди;

Z_m – щомісячні умовно-постійні зобов'язання позичальника;

Zi – податкові платежі та сума інших зобов'язань перед кредиторами.

Оптимальне теоретичне значення показника K – не менше ніж 1,5.

Для суб'єктів господарської діяльності, діяльність яких пов'язана із сезонним характером виробництва, середньомісячна сума надходжень визначається за 12 місяців.

Отже, ми розглянули деякі аспекти кредитного моніторингу в системі організації банківського кредитування. При дослідженні даної теми виявляється цілий комплекс проблем.

По-перше, це відсутність достатньої уваги з боку різних авторів до кредитного моніторингу. Більша частина публікацій присвячена тим процесам, які здійснюються до підписання кредитного договору. І навіть якщо автори звертають увагу на подальшу долю позики, то вони описують наслідки, але не вказують шляхи уникнення можливих негараздів та методи їх попередження. Слід також зазначити, що вітчизняні автори використовують матеріали зарубіжних публікацій, але не пропонують ніякої адаптації до сучасного стану справ у нашій країні.

По-друге, слід розуміти важливість моніторингу позик у процесі кредитування. Він не тільки забезпечує своєчасність повернення виданих кредитів, але й слідкує за сплатою відсотків, які становлять собою основну частину доходів банку.

По-третє, саме на цьому етапі здійснюється усунення всіх негарздів, які виникають після видачі позик. Тобто мова йде про проблемні кредити та роботу з ними як засіб забезпечення повернення боргу позичальника.

Треба відзначити і той факт, що останнім часом у банківській системі України достатньо велика кількість неповернених кредитів, ускладнюється ситуація з отриманням належних відсотків, що призводить до поступового погіршення фінансового стану банків, знижує прибутковість діяльності. Тому все частіше ситуація потребує втручання НБУ для їх підтримки або реорганізації чи навіть закриття. Беручи це до уваги, Національному банку слід розробити більш детальні рекомендації для завершального етапу кредитування або застосовувати до слабких банків більш жорсткі вимоги в цьому питанні.

Таким чином, можна стверджувати, що кредитний моніторинг займає важливе місце в системі банківського кредитування і потребує пошуку нових шляхів для подальшого вдосконалення.

Список літератури

1. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000 № 2121-III // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності (Додаток до журналу “Вісник Національного банку України”). – 2001. – № 1. – С. 3-46.
2. Положення Національного банку України “Про кредитування” від 28.09.95 № 246.
3. Положення НБУ “Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих витрат за кредитними операціями банків” від 6.07.2000 № 279.
4. Лист Національного банку “Рекомендації щодо оцінки комерційними банками кредитоспроможності та фінансової стабільності позичальника” від 2.06.94 № 23011/79.
5. Васюренко О.В. Банківські операції: Навч. посібник. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2001. – 243 с.